دەروازەکانی دەق لە چیرۆکی (من و شادی)دا

پ.ی.د نەجم ئەڵوەنی
(کۆلێژی زمان - زانکۆی سەلاحەددین)

پێشەکی

نووسینی چیرۆک پرۆسەیەکی هێندە ئاسان نییە، هەموو کەسێک بتوانێت خۆی لێ بدات و بەختی خۆی لەگەڵیدا تاقی بکاتەوە، بەڵکو رۆشنبیرییەکی بەرفراوان و زمانێکی شایستە و شارەزاییەکی گونجاوی دەوێت لەبارەی تەکنیکە سەرەکییەکانی چیرۆکەوە، هەروەها زۆر پێویستە ئەوەی بیەوێت لەم هونەرەدا سەرکەوتووبێت ئاشنایەتییەکی زۆر باشی لەگەڵ ئەزموونی چیرۆکی ناوخۆیی و جیهانیشدا هەبێت، بۆ ئەوەی سوود لە ئەزموونی نووسەرانی پێش خۆی، تەنانەت سەردەمی خۆی وەربگرێت و بیکاتە رێپیشاندەری لەم هەوڵەیدا. مەرجیش نییە هەموو ئەزموونێکی سەرەتا لەلایەن خوێنەرانەوە پەسەند بکرێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا دەوڵەمەندی هزری نووسەر و خوێندنەوەی بەردەوامی بەرهەمی چیرۆکنووسە گەورەکان زەمینەسازن بۆ ئەوەی یەکەمین بەرهەمی نووسەرێکی دیاریکراو پەسەند بکرێت و ببێتە مایەی رەزامەندی رەخنەگران و پسپۆرانی ئەم بوارە، هەروەها دەکرێت خوێندنەوەی جیاواز بۆ دەقی چیرۆکێک راڤەی جیاواز هەڵبگرێت. ئەمەش بۆ دیدگا و فیکری جیاوازی ئەو رەخنەگرانە دەگەڕێتەوە، کە باسی چیرۆکێکی دیاریکراو دەکەن. بە کورتی ئەوەی دەمەوێت لێرەدا باسی بکەم تایبەتە بە چیرۆکی (من و شادی)ی (دەشتی سلێمان بەرزەواری)، کە لە ژمارەی (٢٣٦)ی گـۆڤـاری (رامـان)ی رێکەوتی ٢٠١٧/١/٥دا بڵاوبووەتەوە، دەکرێت بۆچوونەکانی من لەبارەی ئەم چیرۆکەوە لەگەڵ نووسەر و رەخنەگرێکی دیکەدا یەک نەگرێتەوە، ئەمەش دیاردەیەکی زۆر ئاسایی و سروشتییە، چونکە بواری ئەدەب، بە تایبەتی چیرۆک رێ دەدات لێکدانەوەی جیاواز، تەنانەت ناکۆکیش لەم بارەیەوە بخرێتە روو.

تەوەری یەکەم: ناوونیشان لە چیرۆکی (من و شادی)دا

یەکێک لە توخمە زۆر گرنگ و هونەرییەکانی چیرۆک (ناوونیشان)ـە، بۆیە دەبێت نووسەری چیرۆک بایەخێکی تایبەتی پێ بدات. یەکەم شت کە سەرنجی خوێنەر بۆ لای چیرۆک رادەکێشێت ئەم توخمەیە، بۆیە دەبێت ناوونیشانێکی نوێ و ئاوازدار و فرە واتا بێت و لە هەمان کاتدا پرسیار لای خوێنەر دروست بکات.

ناوونیشان فرە جۆرە، لەوانەیە ناوی کارەکتەری سەرەکی چیرۆکەکە بێت، کە ئەمەش لە هەندێک حاڵەتدا بە جۆرێکی لاواز دادەنرێت، کەچی لە هەندێک حاڵەتی

دەشتی بەرزەواری

تردا وەک ئەوەی لەم چیرۆکەی (دەشتی سلێمان)دا بەرچاو دەکەوێت دەبێتە مایەی سەرنجڕاکێشانی خوێنەر، چونکە خۆی بە ناوی یەک کارەکتەرەوە پابەند نەکردووە، کە ئەویش (شادی)یە، بەڵکو جێناوی (من) پێش ناوی ئەم کارەکتەرە کەوتووە، بەمەش لە ناونیشانێکی سادەوە گواستوویەتییەوە بۆ ناونیشانێکی لێکدراو، کە بە ئامرازی پێوەندی (و) پێکەوە بەستراون. لەلایەکی دیکەوە شادی سیفەتە و دۆخی (کەس) پیشان دەدات و لە خۆشی و بەختەوەرییەوە سەرچاوە دەگرێت، بۆیە ڕاستەوخۆ خوێنەر درک بەوە ناکات کە وشەی (شادی) ناوی کارەکتەرێکی ئەم چیرۆکە بێت هەتا نەچێتە ناو دەقی چیرۆکەکەوە، بەڵکو ئەگەری ئەوە دێتە پێشەوە کە وا بزانێت مەبەستی نووسەر لە (من و خۆش بەختییە)، یان لە (من و خۆش گوزەرانییە)، لەبەر ئەوە ئەم ناونیشانە جۆرە ئاڵۆزی و نادیارییەکی تێدایە و داوا لە خوێنەر دەکات بیری لێ بکاتەوە، یان لە ڕێی خوێندنەوەی دەقەکەوە لە پێوەندی نێوان ئەم (من) و (شادی)یە تێبگات.

یەکێک لە خاسیەتە گرنگەکانی ناونیشان ئەوەیە کە وەک «تیشکۆ- البؤرة-ی لە دایکبوونی واتا لە دەقدا کار دەکات و ئەم کارەیشی تا دوا وێستگەی دەقەکە تەواو نابێت، کاتێکیش قوڵپی قسە تەواو دەبێت و دەروازەی کۆتایی نیشانەی داخستن دادەنێت کە لەوێدا وزەی لەدایکبوون لەدەروازەی ناونیشاندا نامێنێت، ئەو کاتە بۆ پێگەی ڕابەرایەتی لە پێشەوەی دەقەکە دەگەڕێتەوە»(١). بەپێی ئەم بۆچوونەش ئەگەر لە ناونیشانی ئەم چیرۆکە وردببینەوە، دەبینین لە پێشەوەی دەقەکەوە بەرەو سەرەتا و دەستپێکی گێڕانەوەو لەوێشەوە بەرەو کۆتایی دەچێت و کاتێک ئیتر دەقەکە لە بەرهەمهێنانی واتا ڕادەوەستێت، ڕاستەوخۆ دەگەڕێتەوە بۆ پێشەوەی دەقەکە و لەسەرەوە دووبارە خۆی جێگیر دەکاتەوە، جووڵەی ئەم ناونیشانە، جووڵەیەکی بازنەییە، لە سەرەتاوە دەست پێ دەکات و بە ناو جەستەی دەقەکەدا شۆڕ دەبێتەوە و ڕایەڵە جیاوازەکانی پێکەوە دەبەستێت و پێوەندی لەگەڵ جووڵەی هەموو توخمەکاندا پەیدا دەکات، تا دەگاتە سەرجەم توخمە پێکهێنەرەکانی چیرۆکەکە وەک (شوێن، کات، ڕووداو، زەمەن)، هەروەها دەبێتە ئاماژەیەکی سیمیۆلۆجی بۆ خودی دوو کارەکتەری سەرەکی کە یەکێکیان (من - وەردە)یەو ئەوی دیکەیان (شادی)یە. لە کۆتایی چیرۆکەکەیشدا (من - وەردە) بە (شادی) دەگات و هەست بە خۆشییەکی بێ کۆتایی دەکەن و بە ماچ سنوورێک بۆ زیاتر لە بیست ساڵی دابڕان دادەنێن لە ناو چەپڵەڕێزانی ئاپۆرای خەڵکێکی زۆردا کە لە شاری کۆبانێ ئاهەنگی جەژنی نەورۆزیان سازکردووە.

ناونیشان وەک بەشێک لە دەروازەکانی دەق بایەخ و گرنگی تایبەتی خۆی هەیە، گەلێک نووسەری بواری گێڕانەوە لەوانەیش (ژیرار ژینیت)(٢) لە باسی دەروازەکانی دەقدا ڕووبەرێکی فراوانی بۆ ئەم توخمە تەرخان کردووە و بە یەکێک لە شوورەکانی دەقی دادەنێت کە لە دەقێکی تری جیا دەکاتەوە و پێگەی دیاری دەکات و هانی خوێنەر دەدات بۆ ئەوەی بیخوێنێتەوە، هەروەها توێژەرێکی ئەکادیمی کورد (د. شاکر سابیر) لە نامەی دکتۆراکەیدا باسی گرنگی ناونیشانی کردووە و دەڵێت: «کۆدی زمانیی گێڕانەوە لە خودی ناونیشانەوە دەست پێ دەکات، گرنگییەکەیشی لەوەدا دەردەکەوێت کە سەرەکی ترین ئەدگارەکانی دەق و نهێنییەکانی ئاشکرا دەکات....»(٣)، لەم چیرۆکەیشدا، (ناونیشان) کۆمەڵێک لە ئەدگارە سەرەکییەکانی دەقەکە ئاشکرا

دەكات وەک پێوەندی نێوان كارەكتەرەكان و جوگرافیای سیاسی هەندێک لە شوێنەكان و كاریگەری ئەو دۆخە لەسەر بیركردنەوە و هزری ئەوان، وەک فەرەنسا و لبنان بە نیسبەت (وەردە) و كوردستان و لبنان بە نیسبەت (شادی)یەوە. شوێنی یەكەم واتە فەرەنسا كە خاوەنی سروشتێكی جوان و ژیانێكی هێمنە و (وەردە) لەوێ قوتابی پۆلی یەكەمی قوتابخانەیە، شوێنی دووەمیش لبنانە كە جوگرافیایەكی پڕ لە ئاشووب و شەڕی ناوخۆیە و بۆ (وەردە و شادی) بووەتە شوێنێكی نا ئارام، پاشان لە یەكیان جیا دەكاتەوە و ماوەی (٢٠ ساڵ) چاویان بە یەک ناكەوێت، هەروەها كوردستان كە بە جوانی لە خەیاڵی (شادی)دا وێنەیەكی بۆ كێشراوە و لە ڕێی جوانی و بۆنخۆشی گوڵە نێرگزەوە هێمای بۆ كراوە، لە هەمان كاتدا، شوێنێكی داگیركراو و دابەشكراوە و بە هۆی ئەمەیشەوە دانیشتوانەكەی ستەمیان لێ دەكرێت، لەلایەكی دیكەوە ناونیشانی چیرۆكەكە كۆمەڵێک نهێنی ژیانی كارەكتەرەكانی ئاشكرا دەكات، وەک خۆشەویستی نێوان (وەردە) و (شادی)، یان كەسایەتی باوكی (وەردە) كە مرۆڤێكی هزر ئازادە و ڕكی لە ڕەگەزپەرستییەو داكۆكی لە ناسنامەی جیاوازی نەتەوەكانی ناو لبنان دەكات وەک كورد و درووزەكان، یان پەیڕەوانی ئایین و مەزهەبە جۆراو جۆرەكانی ئەو وڵاتە وەک (كریستیان، موسڵمان، شیعە، سوننە) ئامادەیش نییە لە ژێر گوشاری خزمەكانیدا دەست لە ئازادیی هزری خۆی هەڵبگرێت.

تەوەری دووەم: دەستپێک لە چیرۆكی (من و شادی)دا

ناوونیشان كە بازنەیەكی ستراتیجی دەقی چیرۆكە، لە هەمان كاتدا پێوەندییەكی پتەوی بە دەستپێكی چیرۆكەوە هەیە و لەوێشەوە پێوەندی لەگەڵ هەموو جومگە پێكهێنەرەكانی دەقی چیرۆكەكەدا پەیدا دەكات، ئەم پێوەندییە پەرە دەسێنێت هەتا دەگاتە كۆتایی ڕووداوەكان.

لە بارەی پێوندی نێوان ناوونیشان و دەستپێكی چیرۆكەوە باسی ئەوە كراوە كە ناوونیشان لە ڕووی پێگەوە دیارترین جۆرەكانی دەروازەیە، ئەمەیش یەكەم پێوەندی نێوان نووسەر و دەق، خوێنەر و دەق دروست دەكات و پێوەندی نێوان دەق و واتا دەسازێنێت، بۆیە لە هەموو جۆرەكانی دیكەی دەروازە پێوەندی زیاتری بە دەستپێكەوە هەیە (٤). ڕستەی دەسپێک تایبەت نییە بە سەرەتای چیرۆكەوە، بەڵكو دەبێت لە ڕووی بنیاد و واتاوە لە هەموو بەشەكانی چیرۆكەكەدا ڕەنگدانەوەی هەبێت، بۆ ئەم مەبەستەیش نووسەرێكی وەک (تزڤیتان تۆدۆرۆڤ) ڕستەی یەكەمی ڕۆمانی (ئانا كارنینا)ی بە باشترین نموونەی ڕستەی سەرەتا داناوە و دەڵێت: «ڕستەی یەكەم لە ئانا كارنینا بە شێوەیەكی چڕ بەشەكانی دیكەی پەرتووكەكەی لەخۆگرتووە» (٥)، كەواتە دەستپێک نابێت تەنیا لە سەرەتای چیرۆكدا وەک ڕستەیەک، یان چەند ڕستەیەكی دابڕاو بمێنێتەوە، پاشان لە بەشەكانی دیكەی دەقەكەدا خۆی دەنوێنێت، هەروەها دەبێت ئەم دەستپێكە لە بەرهەمهێنانی واتا و دامەزراندنی تەونی چیرۆكەكەدا ڕۆڵی هەبێت. بێجگە لەمانەش دەستپێک ڕۆڵێكی گرنگی لە دیاریكردنی جۆری ژانرە ئەدەبییەكاندا هەیە، چونكە دەستپێكی شیعرێک، یان ڕۆمانێک نابێت بە هەمان شێوەی دەستپێكی چیرۆک بێت، «دەسپێكی باشیش ئەوەیە كە خۆی تێدەپەڕێنێت بۆ ئەوەی ببێتە بناغەیەک دەقەكە و بنەماكانی لەسەر دابمەزرێت. لەبەر ئەوەی ژانرە ئەدەبییەكان بە پێی تایبەتمەندی جۆرەكانیان لە یەک جیا دەكرێنەوە، بۆیە هەندێک جیاوازی پاژەیی، خەسڵەتەكانی دەستپێک لە هەریەک لەوانەدا دیاری دەكات» (٦).

یەكێک لە تایبەتمەندییەكانی دەسپێكی باش ئەوەیە كە كارەكتەری سەرەكی و ئەدگارەكانی شوێن و هەندێک لایەنی واتایی دەقی چیرۆک ڕوون بكاتەوە، بۆ ئەوەی زەمینە بۆ سەرنجڕاكێشانی خوێنەر سازبكات و هانی بدات ئەو دەقە بخوێنێتەوە.

خوێندنەوەی دەستپێكی چیرۆكی (من و شادی) زۆربەی ئەو تایبەتمەندییانەی لە خۆگرتووە، جوگرافیای دوو شوێن وەسف دەكات و كارەكتەری سەرەكی ئەم دەقەشمان پێ دەناسێنێت و ئەوەیش بۆ خوێنەر باس دەكات كە بۆچی ئەم كارەكتەرە (واتە وەردە) حەزی لە میوزیک كردووە، پاشانیش لە كۆتایی چیرۆكەكەدا وەک میوزیک زانێكی بە توان و گۆرانیبێژێكی دەنگخۆش بەشداری لە ئاهەنگی نەورۆز لە شاری (كۆبانێ) دەكات

تۆدۆرۆڤ

و هەر لەوێش بە باشترین هاوڕێی سەردەمی منداڵی خۆی شاد دەبێتەوە و پاش ئەوەی شەڕی ناخۆی لبنان بۆ ماوەیەکی درێژ خایەن جیای کردبوونەوە، هەروەها لەم دەستپێکەدا سەرەتای ئەو گەڕانەوەیە بۆ شوێنی یەکەم (واتە فەڕەنسا) بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ خۆی نوواندووە، چونکە شوێنێکی ئارامە و دیمەنە جوانەکانی سەرەتای چەکەرەکردنی بەهرەی میوزیک لە ناخی ئەودا دەچێنن، هەر ئەمەش لە تەواوی دەقەکەدا بووەتە مایەی بەراوردکردنێکی نائاشکرای نێوان (فەڕەنسا)ی هێمنی و جوانی و (لبنان)ی پڕ لە دووبەرەکی و خوێن ڕشتن و شەڕی ناوخۆیی. تا لە ئەنجامدا پاش مردنی باوکی و دیار نەمانی (شادی) کە هۆکارێکی گرنگ بوو بۆ ئەوەی (وەردە) پاش سێ ساڵ لە گواستنەوەیان بۆ لبنان هۆگری ئەم وڵاتە ببێت و لە دڵتەنگی و گریان و نامۆیی ڕزگاری ببێت. لەدەستدانی ئەمانەیش جارێکی دیکە ناخی دەهەژێنن و دڵەڕاوکێی لا دروست دەکەن و ناچاری دەکەن جارێکی تر خۆی و دایکی بەرەو فەڕەنسا بگەڕێنەوە.

کورتی دەسپێکی ئەم چیرۆکە کە لە بڕگەی یەکەمدا خۆی چڕکردووەتەوە و سنوور و جۆری ژانری دەقەکەی دیاری کردووە، بووەتە مایەی ئەوەی چیرۆکەکە ناسنامەی خۆی بپارێزێت و وەک چیرۆکێک خۆی بە خوێنەر بناسێنێت.

جۆرەکانی دەستپێک بەپێی نووسەرانی چیرۆک لە دەقێکەوە بۆ دەقێکی دیکە جیاوازن، هەندێک چیرۆک بە ڕووداو دەست پێ دەکات و هەندێک بە دیالۆگ و هەندێکی دیکەیش بە مۆنۆلۆگ، لەپاڵ ئەمانەیشدا چیرۆکی واش هەیە کە چیرۆکنووس بە وەسفێکی جوان سەرەتای بۆ دروست دەکات، پاشانیش جووڵە بە کارەکتەر و ڕووداوەکان دەکات، ئەم جۆرە دەستپێکە بە دەسپێکێکی شیعری ناوبراوە، (ئارام سدیق) لە پەرتووکی (دەسپێک لە چیرۆکی کوردیدا) ئاماژەی بەم جۆرە کردووە و دەڵێت: «جۆرێکی تری دەستپێک کە من هەر لە خانەی دەستپێکی سادەدا پۆلێنم کردووە، دەستپێکی ئەو چیرۆکانەیە کە بە شێوازێکی شیعری دەست پێ دەکەن و زیاتر لە ڕستەی شیعرەوە نزیکن، یان بەهای شیعرییان هێندە زۆرە زاڵ بووە بەسەر گێڕانەوەکەدا» (٧)، ئێمە لەگەڵ بەشێکی ئەم بۆچوونانە هاوڕاین، بە تایبەتی ئەوەی کە دەڵێت (لە ڕستەی شیعرەوە نزیکن)، بەڵام ناکرێت هەموو سەرەتایەکی شیعری، یان دەستپێکێکی شیعری بە سادە دابنێین، چونکە ڕستەی شیعری سەرباری ئەوەی ڕستەیەکی چڕ و خاوەن وێنەی جوانە، لە هەمان کاتدا لە هەندێک چیرۆکدا جووڵە و گواستنەوە لەخۆ دەگرن، بەمەیش دەبنە دەستپێکێکی ئاڵۆز و هەمان ئەم خاسیەتەیش لە چیرۆکی (من و شادی)دا پەیڕەو کراوە.

لە میانی وەسفی شیعرییانەی ئاو و هەوای لبنان و پاریسەوە جۆرە لێکچوونێک لەناو بازنەی بەراورددا خۆی نواندووە، هەروەها لە ڕێی وەسفی ئاو و هەوای پاریسەوە، جووڵەی کارەکتەرەکان (وەردە و باوکی)، تەمەنی منداڵی (وەردە) کە ئەو کاتە قوتابی پۆلی یەکەمی سەرەتایی بووە، سەرهەڵدانی بەهرەی میوزیکزانی لای ئەم کارەکتەرە خراوەتە ڕوو، جگە لەو وێنە جوانانەی کە تایبەتن بە (پاریس) و لە زەینی ئەمدا بوونەتە کۆمەڵێک وێنەی زیندوو و پاش هاتنیان بۆ لبنان بوونەتە ڕێگرێکی دەروونی لەبەردەم خۆسازانی ئەم کارەکتەرە لەگەڵ ژینگە نوێیەکەدا.

نووسەری ئەم دەقە لە دەستپێکی چیرۆکەکەیدا، بەجێناوی (من) لە زاری کارەکتەری سەرەکی (وەردە)وە دەڵێت:

«تازە هەتاوی پاییز سەری دەردەهێنا، تیشکە زەرد و زێڕینەکەی بەسەر تەواوی دەشت و دۆڵ و شاخ و شاردا پەرشوبڵاو دەکردەوە، بەگەرمی ئەگریجەی زوڵفی خاوی،

هەڵمی لەدارە مل ڕووت و خوناو لەسەر کەوتووەکان هەڵدەستاند، ئەو دیمەنە دڵڕفێنە، ڕۆژانی هەتاوی شاری پاریسی جوان و دڵگیری بە بیر دەهێنامەوە، ئەوسا هێشتا زۆر منداڵ بووم، لە پۆلی یەکەمی سەرەتایی بووم، هەموو بەیانییەک کە لەگەڵ باوکم لە ماڵ دەهاتینە دەرەوە، دەچووین لە وێستگەی پاسەکە دەوەستاین و چاوەڕێی هاتنی پاسمان دەکرد، قاز و قولینگی مل درێژ لە کەناری ڕووباری سین لە چاوەڕوانی ڕۆژدا ڕیزیان دەبەست، کە ڕۆژ چاوی نێرگزی هەڵدەهێنا، تیشکە زێڕینەکانی لە کەلێنی برژانگەکانییەوە بەسەر تەواوی (پاریس)دا بڵاو دەبووەوە، گەرمی تیشکی ڕۆژ وردە وردە هەڵمی لە ڕووبارەکە هەڵدەستاند، هەڵمەکان لە ناو کزەبایەکی سارد پێچیان دەخوارد و کلیلی سۆڵیان لە ئاسمانی پاریس دروست دەکرد، وەک پارچە میوزیکێکی بە هەڵم نووسراو بەرەو ئاسمان بەرز و بەرزتر دەبوونەوە، تا لە چاوان ون دەبوون. مەلەکانیش وەک میوزیکژەنێکی بە ئەزموون نۆتەکانیان دەکردە خۆشترین ئاواز، نەرم نەرم بە گوێی شاریاندا دەچرپاند، ئەو بەهرەیەی کە ئێستا هەمە لەسەر گۆرانی و میوزیک بۆ ئەو دوو ساڵە دەگەڕێتەوە کە بە بەردەوامی گوێم بۆ ئاوازی ئەو مەلە دەنگ خۆشانە گرتبوو!!» (٨).

خوێندنەوەی ئەم دەستپێکە بێجگە لە باسکردنی جوانییەکانی پاریس و سەردەمی منداڵی کارەکتەری سەرەکی چیرۆکەکە، خۆی لە خۆیدا تابلۆیەکی ڕازاوەیە و وەسف و جووڵەی گێڕانەوەی لە خۆگرتووە و ناتوانین وەسف و گێڕانەوەکە لە یەک جیا بکەینەوە بێ ئەوەی هارمۆنیەتی دەقەکە بشێوێت. لەپاڵ ئەمەشدا ئەوە ڕادەگەیەنێت کە کۆی چرکەکە بە تەکنیکی فلاشباک نووسراوە، چونکە تەوژمی گێڕانەوەکە لە ئێستاوە بۆ ڕابوردوو دەگەڕێتەوە و دەیەوێت باسی سەرەتاکانی یەکتر ناسینی (وەردە) و (شادی) بکات کە ئەو کاتە قوتابی قۆناغی سەرەتایی بوونە، ئەمەیش لە هەندێک شوێنی چیرۆکەکەدا بە گۆڕینی زەمەنی گێڕانەوەکە ڕوون دەبێتەوە، لە هەمان کاتدا، پەیوەندی نێوان سەرەتا و کۆتایی دەقەکە ڕوون دەکاتەوە و تیشکی خۆی دەهاوێتە سەر کۆی هەڵوێستە هزرییەکان و شێوازی گێڕانەوەی دەقەکە، بۆیە دەستپێک لێرەدا ڕۆڵێکی گرنگی گێڕاوە لە ئاراستەکردنی دەقەکە و پاکانە بۆ هێنانەوەی و دیاریکردنی هەڵوێست و پێشکەشکردنی نیشانەکانی شێواز، هەروەها دەستنیشانکردنی ژانرەکەیدا(٩).

لەبەر ئەوەی دەستپێک سنووری کۆتایی دەق دادەمەزرێنێت و ڕایەڵەکانی ناوەوەی چیرۆک پێکەوە گرێ دەدات و بەریەککەوتنی کارەکتەرەکان و سازانی هەندێک لەوان لە ناو ڕووداوەکاندا بەرهەم دەهێنێت، بۆیە دەستپێکی سەرکەوتوو نابێتە سەرەتایەکی دابڕاو و بەناو جەستەی دەقەکەدا شۆڕدەبێتەوە تا دەگاتە ئەو شوێنەی کە دەبێت کۆتایی بێتە پێشەوە و گرێکان بکرێنەوە و دوا مەبەستی نووسەر ڕوون ببێتەوە.

تەوەری سێیەم: کۆتایی لە چیرۆکی (من و شادی) دا

کۆتایی چیرۆک لە خۆڕا دیاری ناکرێت و پێوەندییەکی ستراتیجی بە دەستپێک و سەرەتای جووڵەی کارەکتەر و هزری نووسەرەوە هەیە، ئەو کۆتاییەی بە زۆر بەسەر دەقی چیرۆکدا سەپێنراو بێت دەبێتە مایەی لەبارچوونی ئەزموونەکە لە ڕووی بنیادی هونەری و بنیادی واتاییەوە، تەنانەت هەندێک توێژەری ئەکادیمی بڕوایان وایە کە (سەرەتا و کۆتایی لە دەقی ڕۆمان (هەروەها چیرۆک)دا دوو توخمی سەرەکین و گرنگییان لە تەونی ناوەکی ڕووداوەکان کەمتر نییە)(١٠).

پەرەسەندنی ڕووداوەکان، شێوازی بنیادی گێڕانەوە و هەڵوێستی فیکری نووسەر، ڕۆڵێکی گرنگ لە دامەزراندنی کۆتاییدا دەگێڕن، ئەمانەیش جۆری کۆتایی و گرنگترین سیماکانی دیاری دەکەن. بەگوێرەی ئەمەش دەکرێت بڵێین کۆتایی چیرۆک لە ڕووی جۆرەوە دابەش دەبێت بۆ:

١- کۆتایی کراوە: ئەو جۆرە کۆتاییەیە کە دوا ئەنجامی ڕووداوەکان و بەسەرهاتی کارەکتەرەکان بێ چارەسەر بۆ خوێنەر بەجێ دەهێڵێت، بۆ ئەوەی بە پێی خوێندنەوەی ڕووداوەکان و لێکدانەوەی خۆی بیر لە ئەنجامێک بکاتەوە، هەندێک جار چیرۆک بە پرسیارێک کۆتایی دێت و داوا لە خوێنەر دەکات بەپێی تێگەیشتنی لە ڕووداوەکان و هزری کارەکتەرەکان، وەڵامێک بۆ ئەو پرسیارە بدۆزێتەوە، بە هۆی ئەمەوە خوێنەر لەگەڵ دەقی چیرۆکەکەدا تەفاعول دەکات و تا ماوەیەکی زیاتر هۆشی

لای دەقەکە دەمێنێت و بە دانانی دوا وشە لێی نابێتەوە و دەستی لێ هەڵناگرێت، زۆر جار ئەم شێوە کۆتاییە دیالۆگ لە نێوان خوێنەر و دەقدا سازد دەکات و هانی خوێنەر دەدات بە خۆی وەڵامێکی گونجاو بۆ پرسیاری دەقەکە بدۆزێتەوە، ئەم شێوە کۆتاییە لەگەڵ هەڵوێستی خوێنەری تەقلیدیدا یەک ناگرێتەوە، یان ئەو خوێنەرەی چاوەڕێ دەکات هەموو چیرۆکێک کۆتاییەکی لۆژیکی و ئامادەی هەبێت، بەپێچەوانەشەوە کۆتایی کراوە کە هزری خوێنەر دەجوولێنێت و داوای لێ دەکات ئەوە تەواو بکات کە نووسەر نەیگوتووە، یان دەقەکە نەیدرکاندووە، زیاتر حەزی لەم جۆرە کۆتاییانەیە و دەزانێت نووسەر تێگەیشتنی خوێنەری فەرامۆش نەکردووە و کۆتاییەکی دیاریکراوی بەسەردا نەسەپاندووە، کۆتایی کراوە پێشبینی خوێنەری ئاسایی دەشڵەژێنێت و لەگەڵیدا وێک نایەتەوە.

٢- کۆتایی داخراو: ئەم جۆرە کۆتاییە لە چیرۆکی کۆن و ئەو جۆرە چیرۆکانەدا زیاتر دەردەکەوێت، کە نووسەرەکانیان بۆ کۆتایی چیرۆکەکانیان ئاشنای شێوازێکی دیکە نەبوونە، یان لەو نووسەرانەن کە بڕیاریان داوە لە گۆشەنیگای خۆیانەوە هزر و بۆچوونێک بکەنە پەیام و بەسەر خوێنەریدا بسەپێنن و بەوەی قایل بکەن کە ئەمە تاکە ڕوانگەیەکی ڕاستە کە دەکرێت ڕووداو و بەسەرهاتەکانی پێ لێک بدەنەوە و لە ڕێی ئەمەشەوە هەڵسەنگاندن بۆ بەسەرهات و چارەنووسی هاوجۆر لە ژیانی واقیعیدا بکەن.

کۆتایی داخراو دەرفەت بە خوێنەر نادات بە بۆچوونی خۆی بەشداری لە هەڵسەنگاندنی واتایی و هونەری دەقەکەدا بکات و ڕێی لێ گیراوە ڕاڤەیەکی دیکە بۆ دەقەکە بدۆزێتەوە، بەم شێوەیە خوێنەر تەنیا ڕۆڵی وەرگر دەبینێت و نووسەریش دەبێتە بڕیاردەری چارەنووسی هەموو کارەکتەرەکانی ناو چیرۆکەکە و بە جۆرێک ئاراستەیان دەکات کە خۆی دەیخوازێت، واتە نووسەر کار بۆ جڵەوکردنی هزری خوێنەر دەکات و هەوڵ دەدات ئایدیۆلۆژیا و جیهانبینی خۆی بکاتە مایەی پەسەندکردنی خوێنەر.

چیرۆکی کۆتایی داخراو ڕێ لە خەیاڵی خوێنەر دەگرێت و ناهێڵێت بە شێوەیەکی جیاواز بیر بکاتەوە و سەبارەت بە واقیع گومان لە بۆچوونەکانی نووسەر بکات، ئایدیۆلۆژیای نووسەر کاردەکات بۆ ئەوەی کۆتایی چیرۆکەکە بەو جۆرە بێت کە خۆی دەیخوازێت، بە واتایەکی دیکە نووسەر بۆ گوزارشت کردن لە واقیع (تەنانەت واقیعی سەر کاغەز) دەیەوێت گومان لای خوێنەر نەمێنێت و تەسلیمی ئەو دیدگایە بێت کە ئەم داکۆکی لێ دەکات. زۆر پێویستە نووسەری چیرۆک خەیاڵی خوێنەر ئازاد بکات لە ڕێی بنیادنانی جیهانێکەوە کە دەکرێت وێنابکرێت و نەبێتە کۆپییەکی وێنەکانی واقیع، کەچی ئەو چیرۆکنووسانەی دەیانەوێت تەنیا لە دیدگای خۆیانەوە واقیع پێشان بدەن بێ ئەوەی فرە دیدگایی لەبەرچاو بگرن، یان دەیانەوێت ئەوەی تەنیا خۆیان بە واقیعی دەزانن، بیکەنە بناغەی دامەزراندنی جیهانی ناو چیرۆکەکانیان، بەمە ڕێگری دەکەن کە بە خەیاڵ وێنای واقیعێکی جیاواز لەلایەن خوێنەرەوە بەرهەم بهێنرێت.

ئەمەش بەرەو بیرۆکەی ئەو جیاوازییەمان دەبات کە دەڵێت: «ئایدیۆلۆژیا - بە مانایە ڕەهەندییەکەی - واقیع دەپارێزێت و وەک خۆی دەیهێڵێتەوە، بەڵام یۆتۆپیا - بە مانا سۆسیۆلۆجییەکەی - واقیع دەخاتە بەردەم گومان و پرسیارکردنەوە، وەک پۆل ڕیکۆر دەڵێت: (یۆتۆپیا مومارەسەکردنی خەیاڵە لەپێناو بیرکردنەوە بە شێوەیەکی پێچەوانە، واتە پێچەوانەی ئاراستەی واقیعی کۆمەڵایەتی، کەواتە ئەو (دەرەوە)یە، یان ئەو (بوونە جیاوازە)ی یۆتۆپیا ڕووبەڕووی ئەو (بوونە واقیعییە) دەبێتەوە کە ئایدیۆلۆژیا ڕایدەگەیەنێت» (١١).

ئەگەر لەبەر ڕۆشنایی ئەوەی کە لەوەوپێش باسمان کرد، بڕوانینە کۆتایی چیرۆکی (من و شادی) دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە نووسەری ئەم چیرۆکە لە سەرەتاوە بڕیاری داوە هەردوو کارەکتەرەکە (وەردە) و (شادی) بەیەک بگەن، بۆ ئەمەش (وەردە) لە پاریسەوە دەهێنێت بۆ ڕۆژاوای کوردستان بۆ ئەوەی لە ئاهەنگی نەورۆز لە شاری کۆبانێ بەشداری بکات و لەوێش بەدەم گۆرانییەکی فەیرووزەوە، گۆرانی بۆ ئەو بڵێت، دەقی گۆرانییەکەیش کە بووەتە هەوێنی نووسینی ئەم چیرۆکە ناوی (شادی) تێدایە و ئاماژەیەکی ڕاستەوخۆی بۆ سەردەمی منداڵی (وەردە) و (شادی) لە خۆگرتووە، کە کاتێک ئەوان منداڵ بوونەو پێکەوە گەمەیان کردووە، ئیدی لەوێ چاوی بە شادی دەکەوێت و لەناو ئاپۆرای

خەڵکەکەدا ئامێز لەیەک دەنێن و بەیەکتر شاد دەبنەوە. لە کۆتایی چیرۆکەکەشدا، نووسەر لە زاری وەردەوە لە لاپەڕە (٢٢)دا دەڵێت: «ئیتر بە شادی شاد بوومەوە، ئێستا لەگەڵ شادی و مرۆڤە ئازادیخوازەکانی سەر ئەم زەمینە لە کۆبانێ پارێزگاری لە ئازادی تەواوی جیهان دەکەین، هەرگیز جارێکی تر ناگەڕێمەوە پاریس». بەم قسانەیش کە قسەی خودی نووسەرن و لە زاری (وەردە)وە کراون، قفڵی کۆتایی بۆ چیرۆکەکە دانراوە و ئەوەیشمان پێ ڕادەگەیەنێت کە تەواوی ئەم چیرۆکە بۆ دەربڕینی ئەم هزر و بۆچوونە نووسراوە. ئەم کۆتاییە لە ناوونیشان و دێڕ بە دێڕی چیرۆکەکەوە بەرهەم هاتووە و کاری بۆ کراوە. نووسەر بەوپەڕی هۆشیارییەوە کاری لەسەر کردووە. بە گەڕانەوەیەک بۆ کۆپلەی دووەمی چیرۆکەکە ئەمەمان بۆ ساغ دەبێتەوە کاتێک لە لاپەڕە (١٤)دا (وەردە) دەڵێت: «نازانم بۆچی باوکم بڕیاری دا بگەڕێینەوە لبنان؟ ئێمەی ناچارکرد لەگەڵی بگەڕێینەوە، سێ ساڵ دوای گەڕانەوەشمان، هەر بۆ شاری پاریس دەگریام، تا شادیم نەناسی خۆم لە لبنان بە بێگانە دەهاتە بەرچاو، هەستم بە نامۆیی دەکرد، بەڵام دوای ئەوەی بوومە هاوڕێی شادی وردە وردە خەمەکانم ڕەوینەوە».

کۆتایی چیرۆک پێوەندی بە بنیادی کارەکتەرەکانەوە هەیە و ڕۆڵ و سیفەتی ئەوان و هزر و بیرکردنەوەی ڕۆژانەیان دەبنە بناغە بۆ ئەوەی هەموو چیرۆکەکە بەم ڕێڕەوەدا بڕوات، کە کۆتاییەکە دەیخوازێت. لە هەمان کاتدا کۆتاییش تا ڕادەیەکی زۆر لە بنیادنانی کەسایەتی هزری و ئاکاری و بیرکردنەوەی ئەو کارەکتەرانەدا ڕۆڵی دەبێت، کەواتە سەرەتای جووڵەی کارەکتەرەکان و دوا هەڵوێستیان لە ناو کۆتاییدا ڕەنگ دەداتەوە، کەسایەتی (وەردە) کە لە سایەی باوکێکی خاوەن هزری ئازاد و مرۆڤدۆستدا پەروەردە بوو بوو، ئەوەی لێ دەوەشێتەوە وەک کچە عەرەبێکی لبنانی هاوڕێیەتی (شادی) بکات کە کوڕە کوردێک بوو بە بنەماڵەوە لە وڵاتی لبنان نیشتەجێ بوون، ئەگەرچی شەڕی ناوخۆی ئەو وڵاتە هۆکار بوو ساڵانێکی دوورودرێژ لێک دابڕین، بەڵام دواتر لە شاری کۆبانێ لە ڕۆژاوای کوردستان بە یەک دەگەنەوە و بەیەک شاد دەبنەوە.

وەردە لە لاپەڕە (١٦)دا لە بارەی باوکییەوە دەڵێت: «باوکم زۆر خۆشی دەویستم و بێ دڵی نەدەکردم، هەرگیز ڕێگری لێ نەدەکردم بچم بۆ ماڵی شادی و هاوڕێیەتی بکەم، چونکە دەیزانی چەند شادیم خۆشدەوێ، ئەو مرۆڤێکی ئازاد بوو، بە قەد ئازادی خۆی بڕوای بە ئازادی مرۆڤەکانی تر هەبوو»، بۆ ئەوەی نووسەر زیاتر قەناعەتمان پێ بکات کە باوکی (وەردە) مرۆڤێکی ڕۆشنبیر و ئازادە و گوێ بە هزری ڕەگەزپەرستانە نادات، باسی هەڵوێستێکی ئەومان لە زاری (وەردە)وە بۆ دەکات و لە لاپەڕە (١٧)دا دەڵێت: «ڕۆژێکیان ئامۆزایەکی باوکم هاتە ماڵمان پاش بەخێرهاتن، وەک نەریتی عەرەبی قاوەیەکمان پێشکەش کرد، ئەویش پێش ئەوەی قاوەکە بخواتەوە، ڕووی کردە باوکم و وتی: قاوەکە ناخۆمەوە، تا ڕێگری لە هاتوچۆی کچەکەت بۆ ماڵە یەهوودییەکان نەکەیت، باوکم زۆر تووڕە بوو کە پێشتر باوکم بەو شێوەیە نەدیبوو، چاوەکانی بۆ لای من سووڕاند و دواتر ڕووی لە ئامۆزاکەی کرد و وتی: کام یەهوود؟ ئامۆزاکەم وتی: بنەماڵەی دورووز و کرمانجەکان هەمووی یەهوودین. باوکم زیاتر هەڵچوو وتی: ئەوە درۆی عەرەبە، هەر کەسێکیان بە دڵ نەبوو، دەڵێن یەهوودییە، هەر کارێکیان پێ نەکرا و بۆیان نەچووە سەر، دەڵێن بە هۆی یەهوودییەکانەوە ئەم کارە سەری نەگرت، بەسە واز لەو درۆ و دەلەسانە بێنن، لە جیاتی ئەوەی بە دوای شکانەوەی خەڵکەوە بن، بڕۆن خۆتان ڕاست بکەنەوە. ئامۆزاکەی باوکم تووڕە بوو، قاوەکەی نەخواردەوە و ڕۆیشت، جارێکی تر نەگەڕایەوە».

هزری ئەم جۆرە کەسایەتییە وای کردووە (وەردە) نەبێتە کەسێکی ڕەگەزپەرست و بەوپەڕی بڕواوە (شادی) خۆش بوێت و دواتر لە کۆتایی چیرۆکەکەدا بڕوات بۆ کۆبانێ بۆ ئەوەی بەشداری ئاهەنگی جەژنی نەورۆز بکات و وەک ئافرەتێکی ئازادیخواز پشتگیری لە خەباتی ڕەوای خەڵکی ڕۆژاوای کوردستان بکات. عەشقی شادی هاندەرێکی گەورە بووە بۆ ئەوەی (وەردە) هەوڵی ئەوە بدات لە ڕێی کوردەکانی پاریسەوە خۆی فێری زمانی کوردی بکات و بە ناو وڵاتانی ڕۆژاوادا بە دوایدا بگەڕێت، گەیشتنی پرسەنامەیەکی شادی (کە لە دەقەکەدا نەزانراوە چۆن گەیشتووەتە دەستی وەردە و کەلێنێکی هونەری لە دەقەکەدا دروست کردووە و دواتریش چارەسەر نەکراوە). پاش حەوت ڕۆژ لە مردنی باوکی وا لەم کچە دەکات هیوای دۆزینەوەی ئەم کوڕە

لای سەر هەڵبداتەوە. نامەکە بە ناوی (شادی - ڕۆژاوا) واژۆکرابوو، وشەی ڕۆژئاڤا لای (وەردە) دەبێتە کلیلێک بۆ دۆزینەوەی (شادی) و سەرەتا وا دەزانێت بەرەو ئەوروپا کۆچیان کردووە، لە فەرهەنگی (کوردی - عەرەبی) بە دوای واتای ئەم وشەیەدا دەگەڕێت، دایکی ناچار دەکات پێکەوە بەرەو پاریس بگەڕێنەوە، لە کوردەکانی ئەوێ لە مانای وشەکە دەپرسێت، بەڵام هیچ سەرەداوێکی دەربارەی شوێنی (شادی) دەست ناکەوێت تا دوا جار لە کۆتایی چیرۆکەکەدا (بێ ئەوەی دیار بێت کێ وەردەی دەعوەتی ئاهەنگی نەورۆزی کۆبانێ لە ڕۆژئاڤا کردووە، ئەمەش بووەتە کەلێنێکی هونەری دیکەی دەقەکە)، بۆی دەردەکەوێت کە مەبەست لە (شادی - ڕۆژئاڤا) ئەوەیە کە شادی گەڕاوەتەوە بۆ ڕۆژئاوای کوردستان و لەوێش یەکتر دەبیننەوە. لەم نموونانەوە بۆمان دەردەکەوێت چۆن بەشەکانی چیرۆکەکە لەگەڵ کۆتاییدا یەک دەگرنەوە و ڕایەڵی ڕووداوەکان بەرەو ئەو شوێنەمان دەبەن، کە نووسەر ویستوویەتی هەردوو کارەکتەرەکە (وەردە، شادی) لەوێ بە یەک بگەن.

کارەکتەرەکانی ئەم چیرۆکە بوونەتە ئامرازێک بۆ گوزارشتکردن لە ئایدیۆلۆژیای نووسەر، نووسەریش بیری بۆ ئەوە نەچووە کە نابێت دوو منداڵی قوتابخانەی سەرەتایی کە تەمەنیان بە پێی دەقەکە لە دەوروبەری نۆ ساڵیدایە بینە هەڵگری بیر و بۆچوونێک لەگەڵ ئاستی تەمەن و هۆشیاری ئەواندا ناگونجێت، ئەمەش کەلێنێکی گەورەی لە دەقەکەدا دروست کردووە، دەبوایە نووسەر خۆی لێ بپارێزێت، بەڵام بۆ خاتری ئەوەی هزری خۆی لە دەقەکەدا دەربڕێت و کارەکتەرەکان بە جۆرێک لە ڕووی هزرییەوە بنیاد بنێت کە لە خزمەتی هزری خۆیدا بن، بۆیە ئاوڕی لەم مەسەلەیە نەداوەتەوە و ئەوەندە بایەخی پێ نەداوە، بۆ نموونە کاتێک (شادی) گوڵە نێرگزێک پێشکەش بە (وەردە) دەکات ئەویش لێی دەپرسێت لەم پاییزەدا ئەم گوڵە بەهارییەت لە کوێ هێنا؟ لە وەڵامدا شادی بە دیالێکتی کرمانجی سەروو وەڵامی دەداتەوە و (وەردە)ش هیچی لێ تێناگات، بۆیە پێی دەڵێت: من لە زمانی ئێوە تێناگەم، بە لبنانی وەڵامم بدەوە، ئەویش بە زمانی عەرەبی، دیالێکتی لبنانی داوای لێبووردنی لێ دەکات و پێی دەڵێت وامزانی لەگەڵ خوشکەکەمدا قسە دەکەم، پاشان شادی درێژە بە قسەکانی دەدات و دەکەوێتە باسی خۆی و نەتەوەکەی و چۆن ئەمان لەسەر خاکی خۆیان وەک بێگانە تەماشا دەکرێن، چونکە دەوڵەتیان نییە. وەردە لە لاپەڕە (١٦)دا دەڵێت ئەوسا منداڵ بووم هیچ لە قسەکانی شادی تێ نەدەگەیشتم، بۆیە پێم وت: دە پێم بڵێ ئەو گوڵە جوانەت لە کوێ بوو؟.

دەستێکی بەسەر قژە زەرد و سپییەکانیدا هێنا و بەسەر دەموچاوی خۆیدا هێنایە خوارەوە و وتی:

- ئەو گوڵە لای ئێمەی کورد زۆر پیرۆزە، چونکە وەک سیمبۆلی بەرخۆدان و خۆڕاگری سەیری دەکەین...ئەگەر کەسێکیش پرسیاری ئەو گوڵەی لێ کردین (مەبەستی لەو کەسەیە کە گوڵەکەی پێشکەش دەکەن)، ئەوە ئێمەش لە ڕێگای ئەو گوڵەوە بەسەرهاتی نەتەوەکەی خۆمانی بۆ باس دەکەین و ئەو گوڵەیش کە سیمبۆلی نەتەوەکەمانە، وەک گرێدانی هاوڕێیەتی هەمیشەیی پێشکەشی دەکەین..... ئێستا تۆ ئەو گوڵەت پی جوانە پێشکەشی تۆی دەکەم....بۆ ئەوەی هەمیشە نەتەوەکەی منت لە بیر بێت، ئەگەر ڕۆژێک لە شوێنێکی ئەم دنیایە توانیت بە وشەیەکی جوان پشتگیری لە گەلە ستەم دیدەکەم بکەیت. زۆر سوپاسی شادیم کرد و وتم: کورە تۆ چیت؟! چەند زرنگی؟، قسەکانت مرۆڤ سەرسام دەکەن! دەزانی تۆ لە تەمەنی خۆت گەورەتری؟!...».

خوێندنەوەی ئەم دیالۆگە، شیکردنەوەی قسەکانی شادی، بێجگە لە باڵادەستی هزری نووسەر و لەبەر چاونەگرتنی ئاستی تێگەیشتنی منداڵێک، دوو خاڵی گەوهەری لە خۆ گرتووە و هەردووکیان دوایی لە کۆتایی چیرۆکەکەدا، بەدی هاتوون. یەکەمیان گوڵی نیرگزە کە لە چیرۆکەکەدا لە زاری (وەردە)وە وەک گوڵێکی بەهاری ناسێنراوە، دووەمیشیان داواکردنی (شادی)یە لە (وەردە) بۆ ئەوەی وەک هاوڕێیەک پشتیوانی لە نەتەوەی کورد بکات. لەبەر ئەم دوو خاڵە دەبینین لە بەهاردا، لە جەژنی نەورۆزدا، لە شاری کۆبانێ لە ڕۆژاوای کوردستان، وەردە وەک پشتیوانێک لە نەتەوەی کورد بەشداری لە ئاهەنگی نەورۆزدا دەکات کە خۆی لە خۆیدا هێمایە بۆ سەرکەوتنی ئەم نەتەوەیە، ئەم کۆتاییەش ئەنجامێکی یەکلاکەرەوەیە بەلای نووسەرەوە، چونکە پێشتر ئەم ئەنجامەی مەبەست بووە و ڕووداوەکانیشی بە

چەشنێک دامەزراندووە بۆ ئەوەی ئەم ئەنجامە بێتە دی. واتە بە گوێرەی بەسەرهات و زنجیرەی ڕووداوەکان، خوێنەر تێ دەگات کۆتایی ئەم چیرۆکە چۆن دەبێت، کۆتاییەکەش داخراوە و دەرفەتی ئەوەی تێدا نیە ببێتە کۆتاییەک لەگەڵ پێشبینی خوێنەردا یەک نەگرێتەوە، ئەم جۆرە کۆتاییە لەوەوە سەرچاوە دەگرێت کە نووسەر پێشتر ویستوویەتی لە ڕوانگەی ئایدیۆلۆژیای خۆیەوە ڕەنگ ڕێژی بکات و بە دوا وشەی خۆی قفڵی لێ بدات، لەبەر ئەمەیش دەقەکە بووەتە دەقێکی مۆنۆفۆنی (یەک دەنگی) و ڕێ نەدراوە کارەکتەرەکان ئازادانە و بە گوێرەی تەمەنی خۆیان باسی ژیان و ژینگە و خەونەکانیان بکەن. مەبەستی سەرەکی نووسەریش لەم چیرۆکەدا ئەوەیە کە دەکرێت پەروەردەی دروست و مرۆڤ دۆستانە ببێتە هۆکارێکی گرنگ بۆ ئەوەی دۆستایەتی و هاوکاری لە نێوان نەتەوە جیاوازەکاندا بێتە ئاراوە و زمان و ئایینی جیاواز نەبنە هۆی فاکتەری شەڕ و خوێن ڕشتن و توندڕۆیی.

بە گشتی ئەم چیرۆکە دەچێتە خانەی ئەدەبێکی ڕیالیزمی تێکەڵ بە ڕۆمانسییەتێکی شۆڕشگێڕانە و بە دەقێکی خاوەن پەیام دادەنرێت، نابێت لێرەشدا ئەوە فەرامۆش بکەین کە دەقەکە هەڵەی زمانی و خاڵبەندی تێدا هەیە و نووسەر لە ڕووی ئاستی دەربڕینەوە جیاوازی لە نێوان ئاستی زمانی و ڕۆشنبیری کارەکتەرەکاندا نەکردووە، تەنانەت پەی بەوە نەبردووە کە (وەردە) کچێکی عەرەبە و (شادی) کوڕێکی کوردە و نابێت ئەم دوو کارەکتەرە لە بەکارهێنانی زمانی کوردی و زمانی عەرەبیدا هەمان ئاستی ئاخاوتن و دەربڕینیان هەبێت، بە تایبەتی لە قۆناغی منداڵیدا.

ئەنجام

خوێندنەوەی ئەم چیرکە و وردبوونەوە لە هەندێک لە دەروازەکانی، بە تایبەتی ناوونیشان و دەستپێک و کۆتایی، کۆمەڵێ ئەنجامی لا گەڵاڵە کردین کە ئەمانە گرنگترینیانن:

١- ناوونیشانی ئەم دەقە، ناوونیشانێکی نوێ و سەرنجڕاکێشە و لە جێناوێک و وشەیەکی وەسفی پێکهاتووە کە ئەویش مانای شادی و بەختەوەری دەگەیەنێت و لە هەمان کاتیشدا ناوی یەکێکە لە کارەکتەرەکانی چیرۆکەکە.

٢- ناوونیشانەکە بۆ ناو جەستەی دەقەکە شۆڕبووەتەوە و لە زۆربەی بەشەکانی چیرۆکەکەدا خۆی نواندووە و لە کۆتاییشدا بەیەک گەیشتنی (من، وەردە) و (شادی) گەورەترین ماناکانی بەختەوەری ئەم دوو کارەکتەرەی ڕوون کردووەتەوە.

٣- دەستپێکی دەقەکە، پێوەندییەکی تەواوی بە ناوونیشان و زۆربەی پاژەکانی چیرۆکەکەوە هەیە و کارەکتەری سەرەکی و شوێن و ڕووداوەکانی لە خۆگرتووە و نەبووەتە توخمێکی دابڕاو و لە سەرەتای دەقەکەدا بەجێ نەماوە، هەروەها بووەتە هۆکاری بەرهەمهێنانی نیشانە و واتاکانی ئەم چیرۆکە.

٤- ناوونیشان و دەستپێک و جووڵەی کارەکتەرەکان و هزر و هۆشی ئەوان و زنجیرەی ڕووداوەکان، بوونەتە فاکتەری سەرەکی بۆ ئەوەی کۆی دەقەکە بەرەو کۆتاییەکی داخراوی پێشبینی کراو بەرن، کە پێشتر نووسەر لەبەر ڕۆشنایی ئایدیۆلۆژیای خۆیدا بڕیاری لە سەر داوە.

٥- نووسەری ئەم دەقە لە پێناو باڵادەستی هزری خۆیدا، کارەکتەرەکانی کردووەتە ئامرازێک بۆ گەیاندنی پەیامێک کە ویستوویەتی لە ڕێی ئەمانەوە بە خوێنەری بگەیەنێت، لەبەر ئەوە دەقی چیرۆکەکە بووەتە دەقێکی یەک دەنگی و دەرفەتی فرە دەنگی، فرە زمانی، لەدەست داوە.

پەراوێزەکان:

١- محمد صابر عبيد: شعرية الحجب في خطاب الجسد، دار الحوار للنشر والتوزيع، ط١، (سوريا، اللاذقية) ٢٠١١، ص٢٤ - ٢٥.

٢- بۆ زانیاری زیاتر دەربارەی ئەم بابەتە بڕوانە:

جيرا رجنيت: خطاب الحكاية، بحث في المنهج، ترجمة محمد معتصم وآخرون، الهيئة العامة للمطابع الأميريه، ط٢، دمشق، ٢٠٠٠، ص١٥ ومابعدها.

٣- د. شاكر سابير: الفضاء الروائي عند سليم بركات، قراءة في (ثلاثية الفلكيون في ثلاثاء الموت)، مطبعة ڕۆژهەلات، ط١، من منشورات إتحاد الأدباد الكرد، المركز العام (٢٤)، أربيل، ٢٠١٢، ص٦١.

٤- بڕوانە: د. احمد العدواني: بداية النص الروائي، منشورات النادي الأدبي، المركز الثقافي العربي، الرياض، الدار البيضاء،

بيروت (مشروع نشر مشترک)، ط١، ٢٠١١، ص٤٥.

٥- ياسين النصير: الإستهلال، دار الشؤون الثقافية العامة، ط١، بغداد، ١٩٩٣، ص٢٧.

٦- د. احمد العدواني: بداية النص الروائي، ص١٥-١٦.

٧- ئارام صديق: دەستپێک لە چیرۆکی کوردیدا، چاپخانەی یاد، چ١، سلێمانی، ٢١٠٢، ل٥٢، بەهەندێک دەستکاری کەمەوە وەرمگرتووە.

٨- دەشتی سلێمان بەرزەواری: من و شادی (چیرۆک) گۆڤاری ڕامان، ژمارە ٢٣٦، ڕێکەوتی ٢٠١٧/١/٥، ل١٤ لەمەولا بەپێی لاپەڕەکانی گۆڤارەکە لە ناو توێژینەوەکەدا ئاماژە بە ئەو کۆپلانە دەکەین کە لە دەقی چیرۆکەکەوە بەپێی پێویست وەک نموونە وەریان دەگرین.

٩- بڕوانە: ئەندری دی لنجو: في انشائية الفواتح النصية، ترجمة، سعاد بن إدريس نبيغ، مجلة نوافذ، جدة، العدد (١٥)، (شعبان، ١٤٢٠هـ) ص٢٠ وما بعدها. لە: د. احمد العدواني: بداية النص الروائي، النادي الأدبي، المركز الثقافي العربي، مشروع نشر مشترک: الرياض، الدار البيضاء، بيروت، ٢٠١١، ص١٦ وەرگیراوە.

١٠- د. عفاف عبدالمعطي: السرد بين الرواية المصرية والرواية الأمريكية. رؤية للنشر والتوزيع، ط١، القاهرة، ٢٠٠٧ ص٢٨٩.

لە: د. احمد العدواني: بدايه النص الروائي، ص٥٧. وەرگیراوە.

١١- نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد: شیعرییەتی دەق و هەنگوینی خوێندنەوە، چاپخانەی ڕەنج، سلێمانی ٢٠٠١، ل٣٥.

سەرچاوەکان:

أ- بە زمانی کوردی

١- ئارام سدیق: دەستپێک لە چیرۆکی کوردیدا، چاپخانەی یاد، چ١، سلێمانی ٢٠١٢.

٢- دەشتی سلێمان بەرزەواری: من و شادی (چیرۆک) گۆڤاری ڕامان، ژمارە ٦٣٢ لە ڕێکەوتی ٢٠١٧/١/٥.

٣- نەوزاد ئەحمەد ئەسوەد: شیعرییەتی دەق و هەنگوینی خوێندنەوە، چاپخانەی ڕەنج، سلێمانی ٢٠٠١.

ب- بە زمانی عەرەبی:

١- احمد العدواني: (د.): بداية النص الروائي، منشورات النادي الأدبي و المركز الثقافي العربي (مشروع نشر مشترک)، ط١، الرياض، الدار البيضاء، بيروت، ٢٠١١.

٢- اندري دي لينجو: في انشائية الفواتح النصية، ترجمة سعاد بن ادريس نبيغ، مجلة نوافذ، جدة، العدد ١٥، شعبان، ١٤٢٠هـ.

٣- جيرار جنيت: خطاب الحكاية، بحث في المنهج، ترجمة: محمد معتصم وآخرون، الهيئة العامة للمطابع الأميرية، ص٢، دمشق، ٢٠٠٠.

٤- شاكر سابير: (د.): الفضاء الروائي عند سليم بركات، قراءە في (ثلاثية الفلكيون في ثلاثاء الموت)، مطبعة ڕۆژهەلات، ط١، من منشورات إتحاد الأدباء الكرد، المركز العام، أربيل، ٢٠١٢.

٥- عفاف عبدالمعطي (د.): السرد بين الرواية المصرية والرواية الامريكية، رؤية للنشر والتوزيع، ط١، القاهرة ٢٠٠٧.

٦- محمد صابر عبيد: شعرية الحجب في خطاب الجسد، دار الحوار للنشر والتوزيع، ط١، سوريا، اللاذقية، ٢٠١١.

٧- ياسين النصير: الإستهلال، دار الشؤون الثقافية العامة، ط١، بغداد، ١٩٩٣.